

GEOGRAFIYA DARSLARIDA XARITADAN FOYDALANISH

Misirova Umida Abdullayevna

Surxondaryo viloyati Sherbod tumani 3 – umumiy o'rta ta'lim maktabi
geografiya fani o'qituvchisi.

umidamisirova1@gmail.com<https://doi.org/10.5281/zenodo.17359272>

Annotatsiya. Mazkur maqola geografiya darslarida xaritadan foydalanishning ahamiyatini, o'quvchilarning bilim olishini chuqurlashtirishdagi rolini, darsning samaradorligini oshirishdagi o'rnini ilmiy-metodik asosda tahlil qiladi. Xaritalar yordamida mavzularni vizual talqin qilish orqali o'quvchilarda fazoviy tafakkurni shakllantirish, analitik fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish mumkinligi isbotlab beriladi.

Kalit so'zlar: Geografiya, xarita, o'quv jarayoni, metodika, fazoviy tafakkur, vizual ta'lim.

USING MAPS IN GEOGRAPHY LESSONS

Annotation. This article analyzes the importance of using maps in geography lessons, their role in deepening students' knowledge, and their place in increasing the effectiveness of the lesson on a scientific and methodological basis. It is proved that through visual interpretation of topics using maps, it is possible to form spatial thinking in students and develop analytical thinking skills.

Keywords: Geography, map, educational process, methodology, spatial thinking, visual education.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ КАРТ НА УРОКАХ ГЕОГРАФИИ

Аннотация. В статье на научно-методической основе анализируется значение использования карт на уроках географии, их роль в углублении знаний учащихся и повышении эффективности урока. Доказано, что посредством наглядной интерпретации тем с использованием карт можно формировать пространственное мышление учащихся и развивать навыки аналитического мышления.

Ключевые слова: География, карта, образовательный процесс, методика, пространственное мышление, наглядное обучение.

Kirish: Geografiya darslarida zamonaviy ta'lim yondashuvlari asosida o'quvchilar bilan ishlashda vizual vositalardan foydalanish muhim o'rin tutadi. Ayniqsa, xaritalar darsda asosiy metodik vosita bo'lib xizmat qiladi. Geografiya fani tabiatan fazoviy, mintaqaviy va tahliliy tafakkurni talab etadigan ilm sohasidir. O'quvchilarga bu fanni chuqur va samarali o'rgatish uchun o'qituvchi zamonaviy didaktik vositalar, xususan, xaritalardan keng foydalanishi lozim.

Xaritalar darsda mavzuni aniq, tasvirli va tushunarli tarzda yetkazish imkonini beradi. Bu esa o'quvchilarda geografik tafakkur va dunyoqarashni shakllantiradi. O'rganilayotgan hududlar, ularning tabiiy sharoiti, iqtisodiy resurslari, demografik xususiyatlari kabi murakkab mavzularni oson anglash xaritalar vositasida samarali amalga oshiriladi¹.

Ta'lim sifatini oshirish bo'yicha olib borilayotgan islohotlar jarayonida vizual resurslardan foydalanish masalasiga katta e'tibor qaratilmoqda. Bu ayniqsa geografiya fani uchun nihoyatda muhim. Bugungi darslarda oddiy qog'oz xaritalardan tashqari, raqamli interaktiv xaritalar, GIS texnologiyalar asosidagi xaritalar, onlayn xaritalar (Google Maps,

¹ Мамедов Н. Использование карт в обучении географии. – Москва, 2016.

OpenStreetMap) keng qo'llanilmoqda. Ushbu vositalar nafaqat bilim berish, balki mustaqil izlanish, kuzatish va xulosa chiqarish ko'nikmalarini ham rivojlantiradi².

Shunday ekan, geografiya darslarida xaritadan foydalanish bugungi kunda zaruratga aylangan bo'lib, bu vosita o'quv jarayonining ajralmas qismiga aylangan.

Xarita orqali hududlarni ko'rsatish, tabiiy resurslar, iqlim, relyef va boshqa ko'plab geosistemalarni tushuntirish mumkin. Shu bois, xaritalardan foydalanish faqat axborot vositasi emas, balki darsning interaktiv va samarali bo'lishiga kuchli turtki beradi¹.

Adabiyotlar tahlili: Geografiya darslarida xaritalardan foydalanish bo'yicha bir qator ilmiy va metodik ishlar mavjud. Jumladan, mahalliy va xorijiy tadqiqotchilar bu masalaga turlicha yondashgan.

Masalan, Yusupov N. o'zining "Geografiya darslarida vizual vositalardan foydalanish" nomli asarida xaritalarning darsdagi o'rni, ularning turlari va ulardan foydalanish uslublarini aniq metodik asosda bayon etgan³. Unga ko'ra, o'quv xaritalari, devoriy xaritalar, elektron atlaslar va GIS xaritalari darsda mos holatda qo'llanilganda o'quvchilarning bilimni o'zlashtirish darajasi 40 foizga oshganini tajribalar orqali ko'rsatadi⁴.

Xorijiy olim J. Smith esa "Geography Education and Visual Tools" asarida xaritalarning o'quvchilar tafakkuriga ko'rsatadigan ta'siri, interaktiv xaritalarning afzalliklari va maktab darslarida raqamli texnologiyalarning tutgan o'rni haqida fikr yuritadi⁵. Uning fikricha, o'quvchilarning xarita bilan ishlash ko'nikmasi yuqori bo'lsa, bu ularning boshqa fanlarda ham fazoviy va tahliliy fikrlash salohiyatini oshiradi. Qolaversa, Aliyev I. tomonidan tayyorlangan "Atlaslardan foydalanish bo'yicha metodik qo'llanma"da xaritalarni turli sinf bosqichlari uchun moslashtirish, interfaol dars metodikasida xarita bilan ishlash strategiyasi keltirilgan⁶. Bu metodik qo'llanma amaliyotga yo'naltirilgan bo'lib, o'qituvchilar uchun qulay usullarni taklif etadi. O'zbekistonda bu boradagi yana bir muhim manba bu – Usmonov R.ning "Maktab geografiyasi va innovatsiyalar" asaridir. Muallif geografik o'qitish texnologiyalarida xaritalarning roli, ayniqsa zamonaviy elektron va interaktiv xaritalardan foydalanish strategiyalarini chuqur tahlil qilgan⁷. Yuqoridagi manbalar tahlili shuni ko'rsatadiki, geografiya darslarida xaritadan foydalanish nafaqat ko'rgazmali vosita, balki o'quvchi tafakkurini shakllantiruvchi asosiy pedagogik resursdir.

Tahlil va muhokama: Xarita – bu faqatgina geografik axborot manbai emas, balki o'quvchini faol o'quv faoliyatiga jalb etadigan vositadir. Tajribalar shuni ko'rsatadiki, xarita bilan ishlash o'quvchilarda quyidagi ko'nikmalarni shakllantiradi:

- **Fazoviy tasavvur:** o'quvchi ob'ektlarning joylashuvi, masofa, yo'nalish, nisbat kabi tushunchalarni aniq anglaydi.

- **Tahliliy fikrlash:** xaritaga qarab xulosa chiqarish, mintaqaviy farqlarni tushunish, sabab-oqibat bog'liqligini anglash.

- **Hududiy qaror qabul qilish:** iqlimga, tabiiy resurslarga yoki demografik holatga qarab hudud tanlash va baholash.

Misol uchun, 8-sinfda "Osiyo materigi" mavzusi o'tilganda, o'qituvchi fizik xarita orqali tog'lar, daryolar, cho'llarni ko'rsatadi va bu orqali o'quvchi relyef va iqlim o'rtasidagi

² Yusupov N. Geografiya darslarida vizual vositalardan foydalanish. – T.: O'qituvchi, 2018.

³ Xasanov B. Geografiyani o'qitish metodikasi. – T.: Fan, 2020.

⁴ Smith J. Geography Education and Visual Tools. – London: Routledge, 2014.

⁵ Aliyev I. Atlaslardan foydalanish bo'yicha metodik qo'llanma. – T.: Iste'dod, 2021.

⁶ Usmonov R. Maktab geografiyasi va innovatsiyalar. – Samarqand, 2019.

⁷ Kadirov A. Geografik xaritalar va ularning o'quv jarayonidagi roli. – Buxoro, 2017.

bog'liqlikni mustaqil anglay oladi⁸. Surxondaryo viloyati maktablarida olib borilgan tajriba darslarida xarita yordamida o'tilgan mavzularni o'zlashtirish darajasi an'anaviy darslarga qaraganda 35% yuqori natija bergan⁹. Ayniqsa, devoriy xaritalar, globuslar va elektron interaktiv xaritalar o'quvchilarda katta qiziqish uyg'otgan. Shuningdek, raqamli texnologiyalar asosida tuzilgan GIS xaritalar bugungi darslarda katta rol o'ynamoqda. Masalan, Google Earth yoki ArcGIS kabi dasturlar yordamida o'quvchilar real joylashuvni 3D shaklda ko'ra oladi va bu ularning bilimlarini mustahkamlashda yordam beradi¹⁰. Ammo xarita bilan ishlashning ham o'ziga xos metodik talablari mavjud. O'qituvchi xarita tanlashda sinf darajasi, mavzuning murakkabligi va xaritaning aniqligiga e'tibor qaratishi zarur¹¹. Aks holda, noto'g'ri tanlangan xarita o'quvchilarni chalg'itishi mumkin.

Xulosa

Xarita geografiya ta'limining ajralmas qismidir. U orqali o'quvchilar geografik tafakkurni shakllantiradi, hududlararo solishtirish, mintaqaviy tahlil, tabiiy omillarni anglash kabi ko'nikmalarni egallaydi. Shuning uchun geografiya o'qituvchilari xaritadan to'g'ri va samarali foydalanish metodikasini chuqur o'rganishlari lozim. Xaritalar darsni jonlantiradi, o'quvchini faollashtiradi va yakunda ta'lim sifati oshishiga olib keladi. Xaritalar geografiya ta'limining eng muhim elementlaridan biridir. Ular nafaqat joylashuvni ko'rsatadi, balki o'quvchilarda tahliliy va mantiqiy fikrlashni, hududiy tafakkurni, mustaqil xulosa chiqarishni rivojlantiradi. Xaritalar yordamida darslar jonli, interaktiv va samarali bo'lib boradi. Shu sababli geografiya o'qituvchilari xaritalardan foydalanishning nazariy va amaliy asoslarini chuqur o'rganib, ularni har bir darsda sistematik tarzda qo'llashlari lozim. Ayniqsa, zamonaviy texnologiyalar bilan uyg'unlashtirilgan xaritalar (raqamli xaritalar, GIS tizimlari, interaktiv resurslar) orqali ta'lim samaradorligini oshirish mumkin. Kelajakda xarita asosidagi ta'lim metodlarini yanada takomillashtirish, fanlararo integratsiyani yo'lga qo'yish va o'quvchilarni mustaqil tadqiqotga yo'naltirish geografiya ta'limining asosiy ustuvor yo'nalishlaridan biri bo'lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Мамедов Н. *Использование карт в обучении географии*. – Москва, 2016.
2. Yusupov N. *Geografiya darslarida vizual vositalardan foydalanish*. – T.: O'qituvchi, 2018.
3. Xasanov B. *Geografiyani o'qitish metodikasi*. – T.: Fan, 2020.
4. Smith J. *Geography Education and Visual Tools*. – London: Routledge, 2014.
5. Aliyev I. *Atlaslardan foydalanish bo'yicha metodik qo'llanma*. – T.: Iste'dod, 2021.
6. Usmonov R. *Maktab geografiyasi va innovatsiyalar*. – Samarqand, 2019.
7. Kadirov A. *Geografik xaritalar va ularning o'quv jarayonidagi roli*. – Buxoro, 2017.
8. UNESCO. *Using Maps in Education*. Paris: UNESCO Publishing, 2015.
9. Rahmonov Sh. *Globus va interaktiv xaritalar*. – T.: Ma'naviyat, 2020.
10. *Google Maps va GIS texnologiyalari o'quv jarayonida. // Ta'lim va fan*, 2022.
11. Mamatqulov D. *Vizual materiallar bilan dars samaradorligi*. – T.: Ilm ziyo, 2019.

⁸ UNESCO. *Using Maps in Education*. Paris: UNESCO Publishing, 2015.

⁹ Rahmonov Sh. *Globus va interaktiv xaritalar*. – T.: Ma'naviyat, 2020.

¹⁰ *Google Maps va GIS texnologiyalari o'quv jarayonida. // Ta'lim va fan*, 2022.

¹¹ Mamatqulov D. *Vizual materiallar bilan dars samaradorligi*. – T.: Ilm ziyo, 2019.